

Kerk te Oegstgeest.

Uit **Rhijnlands** fraaiste gezichten in honderd afbeeldingen, uitgegeven in 1732.

De Kerk van Oegstgeest.

De ingrijpende herstelling, die dit eerwaardig, gewijd gebouw in de loop van 1916 onderging, is eene goede gelegenheid om iets mede te deelen over de nog omvangrijker werkzaamheden en kosten die daaraan werden besteed in het midden der 17de eeuw. Doch vooraf een paar woorden over de oudere geschiedenis van dit bedehuis. Zeker is het, dat op dezelfde plaats een der oudste kerken van deze streken heeft gestaan. Volgens de legende (zie: pastoor J. J. van der Horst's Oud en Nieuw p. 21) is de eerste kerk door den H. Willebrordus na diens dood in 739 op bovennatuurlijke wijze gewijd, doch vast staat, dat er op het einde der 9de eeuw eene kerk van eenige beteekenis stond, evenals in Voorschoten. en Noordwijk. Later zal de kerk verbouwd en vergroot zijn, doch de eerste maal dat er gewag van wordt gemaakt is in het midden der 15de eeuw, toen een toren gebouwd is. Op 25 April 1450 toch, verklaarden de kerkmeesters met goedvinden van geestelijke en wereldlijke gezaghebbers $\frac{1}{2}$ morgen land van de kerk, gelegen bij Poelgeest, verkocht te hebben aan het klooster Marienpoel, om den torenbouw te bekostigen.

Wat de plaats zelf betreft, waar de kerk staat,

deze wordt vaak aangeduid als eene oude Romeinsche sterkte. Het is hier niet de plaats, om over het voor en tegen van deze bewering uit te weiden, evenmin over oorsprong en beteekenis van den naam **Kerkwerve**, zooals Oegstgeest in de middeleeuwen ook wel genoemd werd ; mij persoonlijk lijkt deze heuvel eerder een laatste overblijfsel van een der hoogste binnenduinen, dan een kunstmatig opgeworpen sterkte. Nog omstreeks 15 50 waren er meer van die heuvels in de naaste omgeving van deze, die het nog bestaan dankt aan de kerk. Bij Klinkenberg, een der kloosterschuren van de Rijnsburgsche abdij had men zelfs tot in het begin der 18de eeuw een vrij hoog duintje van ronden vorm, dat men even ten Z.O. van de Klinkenbergsche brug op de oude kaarten van Rijnland vindt aangeduid. Tusschen Torenveld (zie mijne bijdrage in Jaarboekje 1916) en Oud Poelgeest vindt men op de kaart van Jacob Coenenz. (Atlas ten Gem. **Archieve** v. Leiden N°. 7660) een heuvel met een boom erop afgebeeld, met bijschrift : „de Heylige Eyck”.

Tusschen 1568 en 1574 is de kerk verwoest; door wie is niet uitgemaakt. In den regel krijgen natuurlijk de Spanjaarden ook dit op hunne rekening, doch het lijkt mij niet uitgesloten, dat deze kerk ook een slachtoffer werd van het „smijten” der vrijbuiters van Oem van Wijngaerden en van Raephorst (vgl. mijne bijdrage over Marienpoel in jg. 1904). De oudst bekende afbeelding der kerk dagteekent van 1580, doch de waarde wordt verminderd, doordat deze eene copie is door v. d. Schelling uit het begin der 18de eeuw. Evenals bij de verbrande kerken van Voorschoten, Wassenaar en Noordwijkerhout is de toren vrij goed bewaard

gebleven en het schip in zooverre hersteld, dat het weder den dienst kon toelaten. Slechts te Warmond heeft men het **choor** hersteld en schip en kruis in **ruïne** gelaten, misschien wel onder invloed van den R. C. heer van **Warmond**, den beroemden admiraal van Wassenaar, ofschoon hij het herstelde deel toch niet voor zijnen Godsdienst heeft kunnen redden. **Zoover** men kan oordeelen uit de geringe overblijfsels op de afbeelding, was het koor der **Oegstgeestsche** kerk van dezelfde vorm, als tegenwoordig. De toren maakt den indruk **hooger** te zijn geweest, Het kapelletje ter rechterzijde van den toren, dat vroeger tot begraafplaats der pastoors had gediend en misschien ook tot doopkapel, is ook nog aanwezig, en werd als consistorie gebezigd. Vermoedelijk heeft men tot en met 1662 zich moeten tevreden stellen met dit kleine opgelapte gebouw. In 1663 is de opbouw en herstelling blijkbaar in ruim een half jaar **tijds** tot stand gebracht. Op 7 November van dat jaar. heeft Claes Verruyt, secretaris van het Ambacht, zijne rekening en verantwoording ingeleverd. Hieruit neem ik de volgende posten over en wel ten eerste uit de inkomsten ¹⁾.

Tegen 4 $\frac{0}{10}$ rente is geleend :

f 1600.— van de Heilige Geestmeesters te Oegstgeest.
f 1600.— „ Burgemeester J. Meerman van Leiden.
f 1600.— „ „ W. van Sanen.
f 1600.— „ Secretaris van Hoogeveen van Leiden.
f 1200.— „ den rendant Cl. Verruyt zelf.

f 7600.— totaal.

1) Verklarende aantekeningen van mijne hand zet ik tusschen []. Zie de oorspronkelijke rekening in Inv. No. 850 der Heerlijkheidsarchieven ten Gem. **Archieve** van Leiden.

De stad Leiden had in 1616 de hooge heerlijkheid van Oegstgeest van de erfgenamen der Wasenaersche burggraven voor *f* 42.000 gekocht. Een der 4 Leidsche burgemeesters van Leiden was q. q. Heer van Oegstgeest.

Aan giften werd ontvangen:

van de Staten van Holland	<i>f</i> 1000.—.
van de vier burgemeesters van Leiden als Heeren namens de stad	<i>f</i> 1000.—.
dezelfden	een glas in den gevel van het choor .
van Dijkgraaf en Hoogheemraden van Rijnland	een glas in den gevel van het kruis.
van den HoogEd. Heere van Mathenesse, Riviere en Souteveen [d. i. de in 1670 gestorven Jr. Gijsbert Jansz. van Mathenesse]	een glas in den gevel van het andere kruis.
van den Edelen Heere van Houdringe, Lauwendrecht enz. [d.i. Jean Mamuchet heer van Houdringe aan de Bilt; hij bewoonde het door hem gebouwde huis de Grunerie, genaamd naar de Heerlijkheid „la Grunerie” bij Escaneffles in Henegouwen, in de familie gekomen door zijne grootmoeder Anne de Baudrenghien vrouw van Marc M. Jean was toen met zijne 2de vrouw, Margaretha Pellicorne, vrouwe van Lauwerecht gehuwd.]	de preekstoel, [waarop hunne wapens.]

van de Ed. Soon van Gemeld Heere [Marc Mamuchet , gesproten uit het eerste huwelijk met Marie de Velare]	een glas.
van den Hr. Johan Wijgans , baljuw en schout van Oegstgeest	een glas in het choor .
van Ds. Lodovicus Gregorius (Gerstecoren) predt. aldaar	een glas als- voren.
van Dirc Verruyt plaatsvervan- gend secretaris en de drie kerk- meesters	vier glazen als- voren.
van de vier kerkeraadsliden	een glas in de kerk.

De andere glazen in de kerk waren reeds vroeger gegeven door verschillende Leidsche magistraten.

Uit de gemeente aan giften in geld, o. a. 2 à *f* 50.—, 2 à *f* 25.4 st., 4 van *f* 25,— enz., te zamen : *f* 2489.11 st.

Uit de extra belasting (80ste penning uit de onroerende goederen door ingezetenen gekocht) *f* 335.12 st. 6 penn.

Maar zooals uit de rekening van 1665 blijkt kwam er nog eene gift na, en deze was niet gering, zooals men ziet:

Alsoo Kerckmeesteren alhier geconsenteert **ende** vergunt hebben gehadt, aan den **HoochEdelen**, Welgeboren Heere, Heer Constantin Sohier de Vermandois Ridder, Baron des H. R. Rijcx, vrijheere van Warmenhuysen en Crabbendam, om de oude consistorie in de kercke alhier tot een Capelle **ende** begraeffenisplaetse te mogen approprieren **ende** gebruycken, sulcx deselve bij opgamelte Heere alreets daer toe geappropriert is geworden, des

dat zijn Hooch Edt in erkentnisse van de voorgeroerde concessie, mitsgaders tot opbouwinge van de gemelte kercke soude doen soodanige gifte, als gemelte syn Hooch Edt naer zijn gewoonlicke discretie, goetvinden, ende gelieven soude, ende nae dien denselven Heere gelieff heeft syne gunste daermede te bewijsen, met de voors. kercke geheelicken van onderen het wulfsel met wagenschot te doen becleden ende beschieten, twelck niet alleen streckende is, tot welstant ende versieringe van de voors. kerke, maar oock tot commoditeyt ende gemack van de gemeente alhier, soo hebben de Rendanten in desen d'voors. gedaene gifte danckelick geaccepteert gehadt ende daermede erkent van de gedaene toesegginge van opgemelten Heere liberalicken voldaan sijn, twelck alhier wert aangeroert om te dienen ter **Gedachtenisse.**

Ten slotte vermeldt de rendant Verruyt mede ter gedachtenise, zijne verschotten, wegens verschillende vacaties in den Haag om de liberale gift der staten en het octrooi voor de bovengenoemde belasting te verkrijgen, wijders schrijfloon, bestekken, papier enz. tot gezamenlijk bedrag van *f* 57.15 st. Maar buiten dit, leeren de uitgaven, dat hij toch nog iets kreeg. Buiten de voorwerpen was er totaal ingekomen een bedrag van *f* 10435.3 st. 6 penn.

Onder de uitgaven trokken de volgende posten mijne aandacht :

Het verkrijgen van het bewuste belastingoctrooi	<i>f</i>	30.—
den klincker (omroeper)	<i>f</i>	1.5 st.

Claes Jacobsz. Moreel en
Gerrit **Hermans** van **Aarden-**
stof timmerman en metse-
laar, aannemers volgens be-
stek

f 4900.—

Bijrekening van **resp.** *f* 1 35
en *f* 47

f 182.—

Bijrekening van **extramet-**
selwerk

f 396. 3 st.

4 Timmerlieden en met-
selaars voor visitatie

f 18.18 st.

Dirck van Bree, steen-
houwer

f 432.—

Willem van den Berch
leidekker

f 3075.12 st. 10 p.

Visitatie van dit werk

f 20.—

Jan Carelsz., de **Smit**

f 324.18 st. 14 p.

Bijrekening idem

f 244.10 st.

4 groote en honderd kleine
bordjes voor „uytteycke-
ninge der Psalmen”

f 6.—

Windvaan op het kleine
torentje

f 26. 6 st.

Vergulden idem

f 13.10 st.

Willem Wymot voor
blauwe vloersteendrempels

f 488. 4 st.

Jasper van Vliet en Jan
Swart voor binnenwerk vol-
gens bestek

f 565.—

Idem voor het portaal

f 105.—

Idem voor het buitenwerk

f 61. 5 st.

Gerrit **Goofman**, beeld-
snijder, voor **snijwerk**

f 66.14 st.

Aan de glasmakers

f 57.16 st. 8 p.

Aan wijn bij de aanbesteding	<i>f</i>	17.—
Verteerde gelagen	<i>f</i>	156. 5 st.
g kerkboeken	<i>f</i>	42.—
3 Haagsche reizen van C. Verruyt ; verteed en verreisd	<i>f</i>	5.—
Idem zijn salaris voor be- heer à 1 ⁰ / ₁₀ van geleend geld Mr. Willem van der Helm [de bekende Leidsche stads- timmerman] voor bestekken, teekeningen, die hij ter dis- cretie liet, op advies van Schout en Kerkmeesters	<i>f</i>	100.—
Willem Gerritsz. I Jselstein, timmerman opzichter van het werk	<i>f</i>	36.—
Aan zijn hulpopzichter	<i>f</i>	8.—
Aan timmerlieden en met- selaars vereerd	<i>f</i>	16. 6st.
In totaal had de opbouw gekost	<i>f</i>	11602.12 st. 12 p.
zoodat er een tekort was van	<i>f</i>	1157. g s t . 6 p.

Blijkbaar was men te Oegstgeest afkeerig van halve maatregelen, want in het zelfde jaar werd ook de pastorie, het landelijke huis achter in het laantje naast de Grunerie, danig onderhanden genomen. Daarvoor werd bij de weduwe van den Leidschen burgemeester van Hoogeveen eene leening gesloten van *f* 1200.—. Ook voor den tuin en de aanplanting van een nieuwen boomgaard werd gezorgd, zoodat Ds. Gerstecoren niet te klagen had.

De gewone inkomsten bedroegen dat jaar *f* 3635.18 st. 6 p., de uitgaven *f* 3464.6 st. 13 p. en hierin was het nadeelig saldo van den opbouw mede opgenomen, zoodat er ten slotte nog een voordeelig saldo was van *f* 171. 11 st. g p. Daar tegenover staat dat de kerk voortaan belast was met eene schuld van *f* 8800.—, volgens de toenmalige levensstandaard geen bagatel en waarvoor *f* 352.— per jaar rente verschuldigd was. Dat de herstelling der kerkelijke gebouwen voor de Oegstgeester tappers niet onvoordeelig was, blijkt uit de gewone rekening van 1663 evenzeer, als uit de bijzondere. De vertering bij het sluiten der rekening vorderde *f* 20.—

Aan wijn daarbij voor de helft betaald en voor de andere helft door de Heeren zelf

f 21.10 st.

Bovendien was kort te voren nog eene samenkomst gehouden ; „verteerd bij den schout en drie kerkmeesters in de herberg”

f 10.—

De kerk was nu hersteld en kon dank zij het duurzaam materiaal de eeuwen tarten, maar hare aan weer en wind blootgestelde ligging heeft zeker huisgehouden onder al de fraaie geschilderde glazen met hunne wapens, bijbelsche en zinnebeeldige voorstellingen. Naar alle waarschijnlijkheid heeft de Fransche revolutie hier niet veel vernield, zooals elders. Bovendien hier waren geene Heeren, groote machthebbers, die men kwetsen kon door de gedachtenistafels hunner dooden te schenden en dan de kerk lag zoo ver af. Het enkele rouwbord, dat er misschien nog hing, zal na afkondiging van het placcaat daaromtrent, in stilte verwijderd zijn. Van

al de **schoone** giften is thans niets meer over dan het nog steeds stevige „wulfsel van wagenschot” het geschenk van den edelen Sohier en de preekstoel van het echtpaar op de Grunerie. Het raam in den gevel van het **Zuider** Kruis bevat eene vreemde verzameling van wapentjes van verschillende tijden, waarvan een enkele nog de oorspronkelijke **frischheid** heeft behouden. En dan is er in het koor hier en daar een fragmentje, bv. het wapen van den kerkmeester Cornelis Willemsz. Vromans genaamd van **Egmond**t; het helder witte schildje met blauwe balk en 3 zwarte zwijnshoofden (de **Velare**) en de banier met 3 schelpen op de balk, beide afkomstig van het zeker eenmaal schitterende raam, waarop de acht kwartieren van den zoon van den lieer van de Grunerie stonden afgebeeld. Reeds in 1743, toen de ijverige bode met den busse Gijsb. van Rijckhuysen, alles wat hij aan oude glazen en wapens in en om Leiden aantrof, opteekende, moet al veel verdwenen zijn geweest. Reeds toen was de graftombe der Sohier's blijkbaar **zoo** verwaarloosd, dat die niet eens de beschrijving waard was.

Constantin Sohier de Vermandois was heer van Poelgeest (zie mijn artikel over Oud Poelgeest in Jaarboek 1907) doch bewoonde het niet; zijne dochter, gehuwd met Jr. **Johann** Rautter tot Arenstein, liet het tegenwoordige huis bouwen in 1668, doch stierf niet lang daarna, evenals haar vader, die in December 1670 in den Haag overleed. Vermoedelijk zijn beiden in het nieuwe graf bijgezet, gelijk de beide zoons van Sohier en de dochter van zijn oudsten zoon Nicolaas, die als laatste van haar geslacht in 1735 stierf.

In het begin der **18de** eeuw was de kapel nog

goed onderhouden, zooals C. van Alkemade ons vertelt. Er hingen wapenborden aan de muren en de ruimte was van de kerk gescheiden door een zwaar, gesmeed ijzeren hek, met brons en verguldsel versierd en als opschrift dragend : „Momumentum Sohiororum de Veromandia”. Na 1735 kwam de kapel aan eene verre nicht der erflaatster A. C. de la Porte, gehuwd met C. C. Rumph. Zijne dochter A. C. Rumph, douair. van Hans Willem baron van Aylva huwde in 1758 met Mr. J. A. baron du Tour. In 1771 had deze het geheel 200 laten vervallen, dat de schout van Oegsteest met de kerkmeesters moest ingrijpen; daarop verklaarde du Tour van zijne verdere aanspraken af te zien ten behoeve van de Kerkmeesters en dat hij deze kapel reeds sinds 1761 geabandoneerd had. Waarschijnlijk is de kapel toen verwijderd, doch de grafkelder is gebleven en is in het einde der 19de eeuw verkocht aan den toenmaligen burgemeester de Kempnaer, die er in 1900 zijne laatste rustplaats vond.

Door eene toevallig bewaard gebleven aanteekening, van wijlen Jhr. Mr. Gevers van Endegeest, is bekend, hoe en wanneer de kerktoren verdween. Waarschijnlijk gaf de bovengenoemde vervallen grafkelder de gelegenheid, die de koster benutte, om wanneer hij steenen noodig had, die te halen uit het fundament van de toren en wel net 200 lang, tot een storm op St. Nicolaas-avond 1824 de toren in elkaar deed storten. Na de opruiming heeft men de gelegenheid waargenomen, om ook in de kerk de noodig geworden herstellingen aan te brengen, doch voor 200ver mij bekend is, zijn die niet van een belang geweest, dat uitvoeriger bespreking noodig maakt. Leiden, 12December 1916. BIJLEVELD.